

Конкурс за доцент по професионално направление 2.4. Религия и теология
(Източно църковно пеене) в БФ на СУ „Св. Климент Охридски“

Р е ц е н з и я

от акад. Светлана Куюмджиева

В обявения в Държавен вестник бр. 63 от 30 юли 2021 г. конкурс за доцент по професионално направление 2.4. Религия и теология (Източно църковно пеене) в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ се е явил един кандидат – гл. ас. д-р Любомир Ангелов Игнатов.

Д-р Игнатов е роден на 10 април 1963 г. Завършил е последователно Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски“ и Духовната академия „Св. Климент Охридски“ със специалност „Практическо и систематическо православно богословие“. Работи като преподавател по източноцърковно пеене и богослужебен ред (Типик) в Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски“, в Пловдивската духовна семинария „Св. св. Кирил и Методий“ и в катедра „Практическо богословие“ на Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. През 2007 г. получава приз за най-добър учител от Министерството на образованието и науката. През 2018 г. защитава дисертация и получава образователната и научна степен „доктор“ в областта на източноцърковното пеене. Д-р Игнатов е член на църковното настоятелство при параклиса на Богословския факултет, диригент на хора за източноцърковни песнопения в същия факултет, както и основател, ръководител и диригент на хор „Софийски псалти“. Като диригент и църковен певец е участвал в редица концерти у нас и в чужбина с репертоар от областта на църковната музика. Към това още организира и провежда поклоннически учебно-възпитателни пътувания.

Според представените основни материали, д-р Игнатов е автор на 42 публикации – статии, студии и една монография (№ 10А). 17 от тях са от 2018 г. насам, т.е. от времето на защитата на дисертацията му, като 5 са от последната 2021 г.¹ Броят на представените публикации е достатъчен и безусловно позволява на кандидата да се яви на конкурса за

¹ В Приложенията на публикациите е депозирана още една монография, излязла през 2021 г., „Псалмопението. Духовно-музикална съкровищница на двата Завета“ (282 стр.). Тя обаче не е включена в основната документация: в Списъка на всички публикации (№ 10А) и в Списъка на публикациите за участие в конкурса (№ 10Б), както и в резюметата на български и на английски език на предадените трудове за участие в конкурса (№ 17). Цитирана е в документа за минимални изисквания за участие в конкурса (№ 12) и нейно резюме е поместено в Научните приноси на изследователската дейност на д-р Игнатов (№ 14).

доцент. Разработената в тях тематика от областта на богословието, богослужението и източноцърковното пеене е в широк диапазон. Дискутирани са богословски и богослужебни теми, свързани с Пресв. Богородица и с Типика на Православната църква; с осмогласната система и с осмислянето на характера на източната музика; с представянето на видни личности и тяхното значение за източноправославната музика, като св. Василий Велики, Псевдо-Дионисий Ареопагит, св. Максим Исповедник, а от по-новото време тримата реформатори на църковна музика от началото на XIX в. Хрисант Брусенски митрополит, Хурмузий Книгохранител и Григорий Протопсалт; и не на последно място, публикации, в които се очертава личностната характеристика на редица книжовници и деятели с принос в българската химнография и църковна музика, като светите братя Кирил и Методий, св. Климент Охридски, св. Йоан Кукузел, хаджи Ангел Иванов Севлиевец, Димитър Златанов Градоборски (известен и като Градоборчето), митрополит Методий Кусев и др. Разработките съответстват на научните интереси на д-р Игнатов, свързани с богословието и богослужението, с историята, теорията и археографията на източното пеене, с неговата синеография, аксиология и просопография.

В конкурса за доцент д-р Игнатов участва с 18 труда – 1 монография, 2 студии и 15 статии, публикувани от 2009 г. насам в престижни издателства и издания, като Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, издателство „Изток – Запад“, Българско музикално сдружение, Богословска мисъл, Християнство и култура, Българско музикознание и др. (№ 10B)². Веднага трябва да подчертая, че публикациите, представени в конкурса, са уместно подбрани: те дават доста пълна представа за широкия обхват научни интереси на кандидата. Ще ги дискутирам от моя гледна точка.

В монографията „Динамика в осмислянето на църковното пение в периода IV – VI в. (аксиология и праксиология)“³ авторът разглежда важен период от историята на християнската култура. Направен е подробен обзор на класическата светоотеческа литература. Много са приведени данни са целенасочено и целесъобразно систематизирани съобразно изследваните проблеми, някои от които надхвърлят поставената тема. Изведени са важни характеристики на разглеждания период със съответна аргументация, като формирането на определена ценностна система за правилност и неправилност при

² Резюметата на всички 18 труда са представени на български и на английски в № 17.

³ Издадена е от Варненската и Великопреславската света митрополия, 2021 г.

църковното пеене, появата на уставни правила по отношение на пеенето според църковните Вселенски и Поместни събори, а и от различни други събори, засягащи въпроси на пеенето и певците, зараждането на определени жанрове, утвърждаването на някои чинопоследования с употреба на пеене, ролята на пеенето срещу еретическите учения и пр. Важен принос на труда е, че отделните глави в него са формулирани според проблемите, които са изведени от самите писания на св. Отци. Редица от поставените проблеми все още са дискуссионни в българската и в международната музикална медиевистика. Например за понятието църковно пеене – как да се нарича то – „византийско“ или „източноцърковно“? Авторът приема понятието „източноцърковно“ като най-убедително и кореспондиращо с историческата действителност, което той защитава с редица аргументи. Д-р Игнатов констатира още наличие на поетична структура, похвати и стилистика, които той открива в църковнопевчески жанрове от по-късното време. Разглежданият период IV – VI в. правилно се характеризира като „съзидателен“ и „формиращ“ с участието на видни църковни дейци. Излагат се убедителни аргументи за това, че още в този ранен период църковното пеене става един от факторите за единение на християните, което се извежда като негова мисия.

На редица от проблемите, поставени в монографията, д-р Игнатов посвещава и отделни разработки: **„Византийско или източно е църковното ни пение“**⁴; **„За църковното пение“**⁵, където въз основа на някои писания на видни църковни дейци се разглежда ролята на православната музика в човешката история и нейното благотворно въздействие върху духовните нагласи; **„Певчески длъжности“**⁶ с дискутиране на решенията на поместния Лаодикийски събор от 367 г., когато се постановява в храм да пеят само онези, които са учили църковното пеене „по книга“. Както отбелязва авторът, това открива пътя за формиране на певческите длъжности псалт, доместик, лампадарий, протопсалт, майстор-протопсалт и канонарх; и статията **„Жената и църковнопевческото дело през вековете (видни песнопейки и химнотворки в Православната църква)“**⁷, в която авторът излага редица аргументи за приноса на жената-християнка в Православната църква: жените химнотворки и песнопойки, както подчертава той, усърдно са изпълнявали

⁴ Публикувана е в: *Ab oriente lux. Музика на православния изток*, 2018, 37-43.

⁵ *Ab oriente...*, 60-64.

⁶ *Ab oriente...*, 64-70.

⁷ *Свидетелство, служение и богослужение на Църквата*, 2021, 254-269.

църковнопевческите си задължения при богослужение и проблемите за тях не бива да се пренебрегват.

В студията си „**Броят на източноцърковните гласове в творенията на св. Максим Исповедник**“⁸ авторът се спира на важния и голям проблем за осмогласието – защо точно осмогласната система се утвърждава като такава в източната музика. Той разглежда развитието на тази система още от IV в. насам, като подчертава, че тя получава своя завършен вид в епохалното дело на св. Йоан Дамаскин през VIII в. Коментира символиката на числото осем. Стига до извода, че най-голямо влияние за приемането на това число при осмислянето на модалността в източната музика има символната номерология, дискутирана в писанията на св. Отци на църквата. Числото осем се приема като осми ден от Сътворението от една страна, а от друга – като период от осем недели от Великден до Петдесетница. Осмият ден в хринологията се очертава като нов ден след свещеното число седем за еврейската събота, като ляга, както отбелязва авторът, в основата на всичко ново – Нов Завет, Нов Израил, Нов Йерусалим и пр. Впрочем изследователите-медиевисти са единодушни за това, че произходът на модалната гласова система е останал нерешен проблем, както и защо тя се базира основно на числото осем. Излагани са различни причини. Приема се, че числото осем е свързано с Христовото възкресение. Според писанията, Иисус се явил за първи път пред учениците си на осмия ден. Както коментира и д-р Игнатов, първоначално са се празнували неделите през Великденското време. Основният смисъл на това време е във вярата, че „ние сме спасени, ние принадлежим на Христос“. Великденската мистерия още от най-ранно време образува основата на ритмичното членене на годината като литургичен израз и център на християнското спасение. Това е и аргумент за връзката на модалната система с календара. Календарът се свързва с онова, което коментира и д-р Игнатов. Разглежда се много използваният календар, базиращ се на 50 дни. Той е включвал седем седмици (в това число и съботите) и един заключителен празничен ден. Скоро към първия цикъл от 50 дни били прибавени още три други такива цикъла. Пълната година се разглежда като съставена от седем петдесетници, към които се прибавят четиринадесет дни (=364). Предполага се, според тази календарна теория, че повторението седем + един ден, от които осмият се отличава от първия, определя системата на осемте църковни гласа. При символно-числителната теория, която е в основата на изследванията на д-р Игнатов, в

⁸ *Богословска мисъл*, бр. 2, 2016 г., 15-41.

християнската религиозна литература на числото осем винаги се е придавала особена стойност. То се е осмисляло като символ на съвършенството и цялостността, възприемало се е като индикация за Възкресението на Господ и Неговия покой. Според св. Григорий Богослов и Дионисий Ареопагит числото осем символизира вечността, а според св. Йоан Дамаскин – възкресението на мъртвите. Д-р Игнатов подчертава, че то е свещено и го характеризира като „пълнота на пълнотите“. Проблемите за осмогласната система той дискутира и в публикациите си **„Символно-номерелогичната хипотеза за броя на източноцърковните гласове в контекста на творенията на св. Максим Исповедник и църковните писатели от IV-VI век“**⁹ и **„За църковното осмогласие“**¹⁰.

Отделен кръг от въпроси се разглеждат в статиите **„За творенията на св. Василий Велики от музикално гледище“**¹¹ и **„Църковната химнография и музика в творенията на светите Три светители“**¹². В тях се представят църковномузикалните възгледи според писанията на св. Василий Велики, Григорий Богослов и Йоан Златоуст. Посочени са техни творби, вдъхновили по-късни поети да пишат църковни химни, някои от които остават в практиката и до днес. Акцент е поставен върху учението им за чистотата и духовността на християнската поезия и музика. Подобни проблеми са поставени и в статията **„Химните в прослава и моление към Св. Богородица (пред дверите на Богородичния пост)“**¹³. Въз основа на две от много известните богородични песнопения, Молебния богородичен канон и Богородичния акатист за св. Богородица, се коментират богородичните песнопения в творчеството на св. Роман Сладкопевец, Георги Писидийски, св. Теостерикт Медикийски и св. Никодим Светогорец.

Важни проблеми са разисквани и в статията **„Църковномузикалните и химнични податки в съчиненията на Псевдо-Дионисий Ареопагит“**¹⁴. Авторът коментира възгледите на видния писател от началото на VI в. за същността и значението на църковната музика. Знае се, че Псевдо-Дионисий Ареопагит адаптира Платоновата и Неоплатоновата философия към християнското богословие. Според тази адаптация произведението на изкуството принадлежи към света на изображенията. То е проекция на една реалност, която

⁹ *Християнство и култура*, т. 137, бр. 10, 2018, 115-133.

¹⁰ *Ab oriente lux...*, 60-64.

¹¹ *Християнство и култура*, т. 36, бр. 1, 2009, 93-104.

¹² *Богословска мисъл*, кн. 2, 2019, 77-91.

¹³ *Светодавец*, бр. 8, 2021, 18-30.

¹⁴ *Християнство и култура*, т. 127, бр. 10, 2017, 102-115.

може да се види, а и всичко в нея да се чуе само от най-висшата по ранг небесна йерархия, представена от ангелите, херувимите и серафимите. Те са в състояние да уловят божествената красота на онова, което присъства в небесната реалия, и да го предадат на по-долния небесен ранг, представян от пророците и светците; от тях то може да стигне до земните автори, които в състояние на божествено видение пишат текст, съставят музика или рисуват образ, като всеки един обект е в рамките на определени иконографски правила. Съответният автор на текста, музиката или на образа, е трябвало да се ръководи от завещаните от свещената традиция образци. В този смисъл д-р Игнатов характеризира химните като „отобраз“ на небесната Църква.

Немалко от представените публикации са посветени специално на проблеми от българската музикална история. В статията **„Църковната музика по българските земи“**¹⁵ се разглежда развитието на музиката у нас от времето на светите братя Кирил и Методий до вижданията на български музикални дейци от първата половина на ХХ в., като Атанас Манов, Петър Сарафов и др. по въпроси на църковната ни музика и специално на репертоара, известен като „Болгарский распев“; а в изследването си **„За св. Климент Охридски като църковен песнотворец и пръв български музикоучител“**¹⁶ авторът защитава позицията, че големият книжовник е създател на песенен репертоар, необходим за Българската църква и нейните служители; св. Климент се редопоставя до най-изявените дейци на псалтикийното изкуство, като Андрей Критски, Йоан Дамаскин, Теодор Студит и др. В студията **„Св. Йоан Кукузел – мерило за певческо майсторство в Източноцърковната музика“**¹⁷ авторът обръща специално внимание на дейността на големия Майстор като творец не само на музика, но и на духовно-поетични текстове, която му дейност е останала малко позната в музикалната медиевистика. Той дава и аргументи за българския произход на известния музикант. Животът и дейността на един от известните възрожденски дейци и неговият принос в областта на църковнопевческото изкуство се дискутират в статията **„Новооткрити извори за живота и църковномузикалата дейност на Димитър Златанов – Градоборски“**¹⁸. Представя се новоткрит църковнопевчески сборник, в който са поместени неизвестни досега авторски и преводни творби на Димитър

¹⁵ *Ab oriente...*, 44-59.

¹⁶ *Св. Климент Охридски, пръв епископ на българския език*, 2020, 217-232.

¹⁷ *Св. Йоан Кукузел – личност, творчество, епоха*, 2020, 44-83.

¹⁸ *Българско музикознание*, № 1, 2009, 34-50.

Златанов. Новооткрит ръкопис, произхождащ от Рилската певческа школа се представя и в статията **„Неизвестен музикален ръкопис от Рилската църковнопевческа школа“**¹⁹. Авторът подробно описва ръкописа. Според данни в него той съобщава, че ръкописът е съставен и писан от известния рилски книжовник Елифаний Рилски през 1886 г. Статията **„Историята на богослужебния устав на БПЦ в контекста на църковно-общественото дело в Старозагорска епархия през светителстването на Методий Кусев“**²⁰ е посветена на 110-годишнината от издаването на Цариградския богослужебен устав на съвременен български език през 1909 г. Акцент в изследването е поставен върху издателя на Типика, свещ. Иван Нейчев, и на неговия съвременник митрополит Методий Кусев. За първи път се изнасят данни, извлечени от изследването на кондиката на храма „Св. Богородица“ в Стара Загора, осветлявайки просветителската и обществената дейност на двамата църковни дейци, останала малко известна досега.

Заключение. Коментираният труд на д-р Любомир Игнатов го представя като сериозен, задълбочен и отговорен изследовател. Той поставя и проучва редица важни въпроси от голямата история на източноправославното пеене, на които търси отговор. С аргументи защитава свое мнение по тях. Познава отлично научната литература по засяганите проблеми. Езикът му е ясен и точен. Открити са 10 цитирания в Google Scholar и в други научни издания. Като цяло публикациите му обогатяват нашите знания в областта на източноцърковното пеене, включително и с въвеждането на нови ценни извори, и са принос както в научно, така и в образователно отношение.

Убедено предлагам на д-р Любомир Ангелов Игнатов да бъде присъдена академичната длъжност „ДОЦЕНТ“.

София, 6 декември 2021 г.

¹⁹ *Културното наследство на Рилския манастир – състояние и перспективи на проучването, опазването и реставрирането му*, 2011, 135-144.

²⁰ *Нашата вяра*, бр. 2, 2021, 3-11.